

YÜKSELEN GÜÇ ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN STRATEJİK HAMLELERİ

STRATEGIC MOVES OF THE RISING POWER PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Taşkın DENİZ¹

Öz

Bu çalışma, özellikle son 10 yılda sağladığı ekonomik büyüme ile dikkatleri üzerine çeken Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasi yapılanma özelliklerini ve bu yapının ülkenin dış politika ve ekonomisi üzerindeki etkisini kapsamaktadır. Bu kapsamda Çin'in ihtiyaç duyduğu enerji ihtiyacını karşılamak üzere Orta Doğu, Orta Asya ve Afrika'daki girişimlerine, ülke ekonomisinde yaşanan küresel ekonomiye entegrasyon sürecine ve bu gelişmelerin ABD - Rusya - AB ve Türkiye açısından ne ifade ettiğine değinilmiştir. Ayrıca Çin'in süper güç olma konusunda ABD'ye karşı sahip olduğu dezavantajlar ele alınarak neler yapabileceği ele alınmıştır. Bu amaçla araştırma konusuyla ilgili yerli ve yabancı literatür çalışması yapılmış, sayısal veriler konu ile ilgili resmi kurumlardan, bu kurumlara ait yayımlardan ve internet sitelerinden temin edilmiştir. Araştırma konusu ve ortaya konan bulgular açısından değerlendirildiğinde, araştırmanın siyasi coğrafya başta olmak üzere konu ile ilgili sosyal bilimler literatürüne kaynaklık edeceği ve konuya ilişkin fikirlere yön verebileceği umut edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Asya-Pasifik Coğrafyası, Jeostrateji, ABD, Türkiye

Abstract

This study discusses the political characteristics of the People's Republic of China which attracts attention for its economic growth for the last ten years and the effects of these characteristics on its foreign policy and economy. In this sense, the article refers to China's investments in the Middle East, in Central Asia, and in Africa in order to meet its energy need, to the integration process to the global economy within the national economy, and to how these developments are understood by USA, Russia and Turkey. Furthermore, the article argues the disadvantages that China has towards USA to become a world power. For this purpose, the literature related to the current study was reviewed and the digital data was obtained from the related institutions, publications of these institutions and websites. Following the findings of study, it is hoped that the current study will be a source for primarily political geography and the other social studies literature and that it will guide other related opinions.

Keywords: China, Asia-Pacific Geography, Geostrategy, USA, Turkey

¹ Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, taskindeniz@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore, Laos, Vietnam ve Küba komünist rejim ile yönetilmektedir. Bu beş devletten dördü Doğu Asya'da komşu durumdadır. Her konuda en güçlü olanı ise hala kapalı sistem özelliğini koruyan Çin Halk Cumhuriyeti'dir.

Çin, 5000 yıllık zengin kültürel tarihi, kendisine özgü medeniyet yapısı ve hızlı büyüyen ekonomisi ile son dönemde en fazla dikkat çeken Doğu Asya ülkesidir. Çoğu doğu medeniyetlerinin düşünsel temellerinde etkili Tao - Budizm - Konfüçyüs (Kong Fu Zi) ve Zen öğretilerinin, görkemli sarayların, Çin Seddi'nin, Yasak Şehrin, Tiananmen Meydanı'nın, Büyük Vahşi Kız Tapınağı'nın, Yuyuan Bahçesi'nin, Yazlık Saray'ın, Buda Tapınağı'nın, Oriental Pearl TV Kulesi'nin, kağıt - kağıt para - en eski kitap - barut - pusula - el bombası - darıdan yapılmış makarna - havai fişek - çini mürekkebi ve mayın gibi icatların, ürün etiketlerinde en sık rastlanan ibarenin (made in China/PRC) sahipliğini yapmaktadır.

Çin, hızla büyüyen ekonomisi ve küresel alanda giderek yükselen siyasi profili ile hem bir fırsatlar ülkesi hem de önemli bir tehdit olarak görülmektedir. Ayrıca Çin'in askeri alanda yaptığı harcamalar ve nüfusu, 2050'ye doğru gidilen süreçte küresel güç mücadelesinde uluslararası siyaset açısından göz ardı edilemeyeceğinin önemli göstergeleridir. Ekonomik performansına paralel olarak Asya Pasifik coğrafyası dışında Afrika ve Güney Amerika'da göstermiş olduğu pro-aktif tutum, Çin'i sadece bölgesel ölçekte değil küresel siyasette de kilit bir ülke konumuna getirmiştir. (Demirtepe ve Özertem, 2013:95).

19. yüzyılda Batı'daki hızlı gelişmeler karşısında bocalayan ve sanayileşme-modernleşme trendine ayak uyduramayan Çin, tarihi ticaret yollarının da önemini kaybetmesiyle dünya siyasetinde arka planda kalmış ve büyük güçler karşısında askeri yenilgiler alarak bir bölüm topraklarını da kaybetmiştir. İmparatorluk sisteminin 1911 yılında sona ermesinden sonra, yaşanan siyasi çatışma ve çalkantılar, 1949 yılında Mao Zetung tarafından Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla son bulmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti, başlarda "*planlı ekonomi*" ve "*kültür devrimi*" denemeleri içerisinde facialar yaşamasına karşın, 9 Eylül 1976 tarihinde Mao'nun ölümünün ardından başa geçen Deng Xiaoping'in gündeme getirdiği "*sosyal piyasa ekonomisi*" modeli ile kısa sürede yükselişe geçmiştir (Örmeci, 2013:2). Deng, bir taraftan Mao'nun son döneminde (Kültür Devrimi'nde) güç kaybeden Çin ekonomisinin tekrar güçlenmesi diğer taraftan da SSCB tehdidine karşı bir takım reform kararlarının alınmasını ve uygulanmasını sağlamıştır. Çin, Soğuk Savaş döneminden sonra ABD'nin kurduğu uluslar arası sistemden en iyi yararlanan ülke olmasına

rağmen, Batılıların Çin'i uluslararası sisteme dâhil etme ve Çin'in demokratikleşerek Batı değerlerini kabul etmesini sağlama çabaları sonuç vermemiştir (Ekrem, 2011:12). Çin dış politikasının asıl şekillenmeye başladığı dönem ise 1990 sonrasıdır. SSCB'nin yıkılması, ABD'nin tek süper güç olarak kalması ve Çin ekonomisinin büyümeye başlaması gibi etkenler zorunlu olarak Çin dış politikasının yenilenmesine neden olmuştur. Böylece Çin kendisine özgü ekonomik yapılanması ile 2000'li yılların başından itibaren hızla güçlenmeye başlamıştır.

Coğrafi Özellikleri İle Çin

Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu Asya'da Pasifik Okyanusu'nun batı kıyısında yer alan bir devlettir. Doğu'da Sarı Deniz ve Doğu Çin Denizi, güneydoğuda Güney Çin Denizi ile sınırlıdır. Karada ise Kuzey Kore, Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Nepal, Bhutan, Myanmar, Laos ve Vietnam olmak üzere 14 ülke ile sınırı bulunmaktadır. Başkenti Pekin (Beijing), para birimi ise Yuan (Renminbi)'dir. Rusya ve Kanada'dan sonra en geniş yüz ölçüme (9.575.900 km²) sahip üçüncü ülke olan Çin aynı zamanda nüfus (~1.4 milyar, dünya nüfusunun % 20'si) açısından ilk sırada yer almaktadır. Nüfus miktarına bağlı olarak her yıl milyonlarca kişinin iş gücüne katılıyor olması, önümüzdeki yıllarda da Çin'deki hızlı büyümeyi zorunlu kılacaktır. Çin, resmi olarak 56 ayrı etnisitenin bir arada yaşadığı çokuluslu bir devlettir (Gladney, 2001:1). Mandarin, Kantonca ve Min Hakka gibi sinitik diller ile Türkçe en yaygın dillerdir. Mandarin Çincesi okullarda öğretilen resmi Çince'dir. Binlerce yıllık tarihe ve medeniyete sahip olan Çinliler, merkezi devlet anlamına gelen Zhonghua / Zhongguo adı verdikleri ülke topraklarında son olarak 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Çin, 23 eyalet, 5 özerk bölge, 4 belediye ve 2 idari bölgeden (Hong Kong ve Makao (Macau)) oluşan toplam 34 idari birime ayrılmıştır. Ülkenin en kalabalık şehirleri Şanghay, Pekin, Tianjin, Urumçi, Guangzhou ve Shenzen'dir. Şanghay, Pekin, Tianjin, Zhejiang ve Jiangsu ülkede kişi başı milli gelirin en fazla olduğu eyaletlerdir (Güner ve Ertürk, 2011:233 ; İTO, 2010:59).

Dünya nüfusunun % 20'sini barındıran Çin, buna karşılık dünya kaynaklarının kısıtlı bir kısmına sahiptir. Dünyadaki içilebilir su ve toplam tarım alanlarının % 7'sini, ormanların % 3'ünü ve petrolün % 2'sini coğrafyasında barındırmaktadır (Yılmaz, 2008:78). Çin, petrol rezervlerini 2.8 milyar ton, doğalgaz rezervlerini de 3.2 trilyon kübik metre olarak açıklamaktadır. Bazı yer altı kaynakları açısından ise şanslı sayılabilir. Ülkede önemli miktarda kömür, demir, boksit, manganez, potasyum ve pirit rezervleri bulunmaktadır. Buna rağmen Çin, metalürji sanayisinin hızlı gelişmesi sebebiyle ihtiyaç duyduğu minerallerin

büyük kısmını ithal etmektedir (DEİK, 2012:3). Ülkedeki en önemli tarımsal ürünler pirinç, buğday, mısır, patates, yer fıstığı, çay, elma ve pamuk'tur. Balıkçılık ve hayvancılık önemli geçim kaynaklarındandır.

Çin'de çok sayıda etnik grup bulunmaktadır. Toplam nüfusun yaklaşık % 93'ünü Han kimliği olarak adlandırılan güneydeki Kantonez ve Hakka grupları meydana getirmektedir. % 7'sini ise Huylar, Moğollar, Uygurlar, Tibetliler, Cuanglar, Yiler, Mançular, Puylar ve Koreliler oluşturmaktadır. Çin'deki en kalabalık Türk topluluğu, Uygurlardır. Azınlıklar çoğunlukla ülkenin kuzeybatı, güneybatı ve kuzeydoğusunda yaşamaktadır. Etnik olarak ayrılmaya en yakın gruplar ise Uygurlar ve Tibetlilerdir (ASE, 2012:5). Budizm, Taoizm ve Konfüçyüscülük en önemli inanç sistemleridir. İslamiyet Uygur, Hui, Kazak, Kırgız, Tatar ve Özbek azınlıklar arasında yaygındır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 52'si kentlerde, % 48'i ise kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır (Güner ve Ertürk, 2011:236). Nüfus artış hızı alınan önlemler sayesinde % 0.5 - 0.6 bandındadır. Bu oran dahi her yıl nüfusun yaklaşık 8 milyon artması anlamına gelmektedir. 1980'li yıllarda yürürlüğe giren tek çocuk uygulaması, genç nüfus oranının azalmasına buna karşın yaşlı nüfus oranının artmasına neden olmaktadır. 1990 yılında 65 yaş üstü nüfus oranı % 9 iken bu oranın 2030 yılında % 22'ye çıkması beklenmektedir. Bu durum sosyal sigorta ve emeklilik fonlarına ülke ekonomisinden daha fazla pay ayrılacağı ve ekonomide sıkıntıların yaşanacağı anlamına gelmektedir (İTKİB, 2013:6). 2012 Birleşmiş Milletler İnsani İlerleme Raporu'na göre 15 yaş üstü okuma-yazma bilenler nüfusun % 94'ünü oluşturmaktadır. Ülkede yük taşımacılığının dörtte biri, yolcu taşımacılığının ise üçte biri demiryolları ile gerçekleştirilmektedir. Çin'in 78.000 km uzunluğundaki demiryolu ağı, ABD ve Rusya'dan sonra en uzun demir yolu ağıdır ve 2020'de 120.000 km'ye çıkarılması beklenmektedir. Çin, ABD'den sonra en uzun otoban ağına sahip ülkedir ve ülkedeki karayolların çoğunluğu otoban ağına bağlanmaktadır. Tüm gelişmelere rağmen karayolları ağı hızla artan motorlu taşıt sayısı nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda liman hizmetleri büyük gelişme göstermiştir. Çin'in 18.000 km'lik kıyısı 3.9 milyar ton büyüklüğünde malın işlem gördüğü 200 deniz limanına ev sahipliği yapmaktadır. Şanghay, Hong Kong, Shenzen, Dalian, Ningbo, Quinhuangdao ve Tianjin en büyük limanlarıdır. Limanlar sayesinde ülkenin doğu kısmında yer alan yerleşmeler, merkezi ve batı kısımdaki yerleşmelere göre daha hızlı ilerlemekte, bu durum ülke içerisinde bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkı artırmaktadır. Doğu kısımdaki ekonomik gelişmenin fazla olması, bölgede işçi ücretlerinin ve iş yeri kiralarının çok fazla artmasına yol açmıştır. Bu nedenle yabancı yatırımlar son yıllarda merkezi kısımlara doğru kayma göstermektedir.

2011 yılı itibariyle Çin 175 sivil havaalanına sahiptir. Çin’de ki sivil havacılık sektörü devlete ait 3 havayolu şirketinin hâkimiyetindedir. Bunlar: Air China, China Eastern ve Chins Southern havayollarıdır. Yıllık ortalama 500 milyon yolcu taşınmaktadır. Yük taşımacılığı ise 9,4 milyar tona ulaşmıştır (DEİK, 2012:2-3-4).

Siyasi Yapı Özellikleri İle Çin

Çin’in toplam kara sınırı 22.000 km ve toplam deniz sınırı ise 18.000 km’dir. Çevresinde dünya nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan 30’a yakın ülke bulunmaktadır ve bu ülkelerin 14’ü ile sınırdadır. Böylesine bir coğrafi konum ve jeopolitik ortam, siyasi coğrafya açısından Çin’i dış politikada çok yönlü, itidalli ve sabırlı olmaya zorlamaktadır.

Binlerce yıllık tarihi ve çok sayıda medeniyete beşiklik etmesine karşın Çin’de asıl gelişim 19. Yüzyıl sonlarında başlamıştır. Demiryolu ağının geliştirilmesi ticareti etkilemiş ve ekonomik kalkınmada itici gücü oluşturmuştur. Böylesine bir ortamda Çin, 1911 yılına kadar imparatorlukla yönetilmiştir. 1911-1949 yılları arasında ülkede iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Bu dönemde gerçekleşen Çin Komünist Partisi’nin kurulması, SSCB desteği ve ABD - İngiltere bloğu gibi gelişmeler, ülkede sosyalist sistemin kurulmasında etkili olmuştur. İktidar mücadelesi II. Dünya Savaşı sonrasında Çin’de iç savaşa yol açmıştır. Ancak bu esnada İngiltere’nin ülkede nüfuzunu artırması ve Hong Kong’u (1945-1997) yönetimine alması, sıkıntılı zamanlar yaşayan ülkeyi daha da zora sokmuştur. Yaşanan sıkıntılı süreç 1949 yılında Mao Zedong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ile sonlanmıştır. Mücadele sonrasında eski devlet yöneticileri Çan Kay-Şek ve ekibinin Tayvan’a kaçması, Çin - Tayvan sorununun da temellerini atmıştır. 1949 yılından beri ana kıtadan bağımsızlığını savunan ve de facto bir yönetimin bulunduğu Tayvan, adanın kendisine bağlı olduğunu savunan Çin tarafından ilhak edilme tehlikesine karşı ABD askeri ve siyasi koruması altındadır. Bu durum ABD - Çin ilişkilerini diken üstünde tutmaktadır (İTKİB, 2013:4,8). Devletin kurulması ile birlikte devlet yönetiminde söz sahibi güç konumuna Komünist Parti geçmiştir. Çin, Komünist Parti’nin önderliğinde, SSCB model alınarak oluşturulan, devlet tekeli ve denetiminin egemen olduğu kendisine özgür bir planlı ekonomik yapı izlemeye başlamıştır. Çin bu yapıyı işletirken, doğal ve insan kaynaklarını küreselleşmenin olanaklarından yararlanarak geliştirmek, kendi amaç ve çıkarlarına uygun şekilde kullanmak için sosyalizmin katı ilkelerinden vazgeçmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2008:79). İktidara gelen Mao, yaptığı toprak reformu ile kırsal kesimde yaşayan milyonlarca fakir Çinlinin desteğini alarak daha da güçlenmiştir. Bu dönemde SSCB tarafından Çin’e ekonomik ve teknolojik destek sağlanmıştır. Böylece hızla güçlenmeye başlayan Çin, **1966 - 1976 Çin**

(Büyük Proleter) Kültür Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. Çin'de eski yönetimleri hatırlatan insanlar katledilmiş ve her şey ortadan kaldırılmıştır. Yaşanan süreç "Eski düşünceyi, kültürü, adaleti ve alışkanlıkları yok et!" sloganı ile dile getirilmiştir. Adeta kapitalizme savaş açılmıştır. 10 yıl boyunca Çin'in diğer devletler ile ilişkileri minimum düzeye indirilmiştir. Mao Zedong liderliğindeki planlı ekonomik yapı, kısa süre sonra -planlı ekonominin temel nitelikleri olan- verimsizlik, kaynak israfı, yetersiz ve yavaş teknolojik gelişme gibi sorunlar altında işlevselliğini yitirmiştir. Soğuk savaş döneminde uygulanan Amerikan ambargosu ve Mao Zedong'un içe dönük politikaları, Çin'i dünya ticaretinden soyutlarken ağır askeri harcamalar içeride yaratılan ekonomik değerın refahı artırma yönünde kullanımını kısıtlamıştır. Mao'nun "Büyük Hamlesi" (1957-1960) ülkede yaşanan kıtlık sonucu 15 milyon kişinin ölümü ile sona ererken, ardından başlattığı "Kültür Devrimi" (1966-1976) ise 1976 yılında Mao'nun ölümü ile ekonomik bir ilerleme kaydedmeden noktalanmıştır (Öz, 2006:3). Bu esnada 1950 yılında başlayan ve iki tarafın karşıt gruplarda savaştığı Kore Savaşı'nı takip eden 20 yıllık süreçte "Amerikan karşıtlığı" Çin dış politikasının ana temalarından birini oluşturmuştur. 1960'lı yıllarda Çin'in, SSCB'nin kapitalist devletlere ödünler verdiğini dile getirmesi, Çin - SSCB ilişkisini bozmuştur. ABD'nin, 1970'lerin başına kadar, Çin'deki Komünist Parti yönetimini değil de Tayvan'daki milliyetçi (Kuomintang / Çin Nasyonalist Partisi) rejimi tanımakta ısrar etmesi ise onu uluslararası arenada Çin'in başlıca düşmanı haline getirmiştir. Dolayısıyla Asya'da SSCB ve Amerika kıtasında ABD ile yaşadığı sorunlar nedeniyle Çin, Afrika ve Güney Amerika ülkelerine yönelmiştir. Diğer bir ifade ile 1960'larda Sovyetler Birliği'yle yaşanan ideolojik kopuştan sonra Çin'in "*üçüncü dünyanın lideri*" söylemi, ülkenin ABD ve Sovyetler Birliği'ne bakışındaki değişimlere bağlı olarak şekillenmiştir. Sonuç olarak Çin, bu bölgelerde hem ABD hem de Sovyetlerle nüfuz mücadelesine girişmiştir. Ancak Çin sosyalizmi, özellikle Kültür Devrimi döneminde dünyadaki sol gruplar arasında kendi taraftar kitlesini yaratmayı başardıysa da, bütün olarak bakıldığında, Soğuk Savaş döneminde, Çin'in üçüncü dünyaya ancak sınırlı bir şekilde nüfuz edebildiği bir gerçektir (Üngör, 2009:30-36). Mao'nun ölümünden sonra yönetime gelen yeni iktidar Mao dönemi boyunca uygulanan kapalı ve sert ekonomik sistemi gevşetmeye başlamıştır. Yıllardır süren planlı ekonomik yapının aniden değiştirilmesi, gelirlerin azalmaya ancak enflasyonun artmaya başlaması, ülkedeki bazı kesimlerin (öğrenci, öğretmen ve işçilerin) sert tepkisine neden olmuştur. Bu tepkilerin artması sonucunda 1989 yılı mart ayında Pekin Tiananmen Meydanı'nda protestolar başlamıştır. Gösteriler mayıs ayında üst düzeye çıkmış ve olaylar kısa sürede ülkedeki üniversitelere de yayılmıştır. 19 Mayıs 1989 sabahı Komünist Parti Genel Sekreteri Zhao Ziyang, meydana gelerek öğrenciler ile görüşmüş

ve desteğini belirtmiştir. Bu girişim, Ziyang'ın siyasi yaşamının sona ermesine ve askeri müdahalenin gerçekleştirilmesine yol açmıştır. 3 Haziran 1989 tarihinde askeri birlikler meydana gelen göstericilere müdahale etmiş, kesin olmamakla 2.500 kişi yaşamını yitirmiş ve binlerce kişi yaralanmıştır. Tiananmen Olayları, yakın dönem Çin siyasi tarihinin en önemli gelişmelerinden biridir.

Günümüzde Çin'de tüm iktidar, yaklaşık 90 milyon üyesi ile Çin Komünist Partisi'ndedir (Communist Party of China, CPC). 1 Temmuz 1921 tarihinde kurulan parti, üye sayısı bakımından dünyanın en büyük siyasi partisidir. Güçlü kurumsal yapılanması ve sert yönetimi ile 1949 yılından beri iktidarda bulunmaktadır. Muhalefetin bulunmaması nedeniyle demokratik seçim sisteminin bulunmadığı Çin'de parti öylesine güçlü ki siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve askeri her konuda karar verici durumdadır. Örneğin, insanların çocuk sayısından televizyonda izlenecek programlara kadar her şeyi kontrolünde tutmaktadır. Komünist Parti yönetimindeki hükümet birçok alanda özel sektörün en önemli müşterisi ve altyapı yatırımcısı konumundadır. Özellikle mühendislik, tasarım ve mimari alanlarda devlet en önemli alıcıdır. Hükümet, pazar koşullarına rahatlıkla müdahale edebilir, pazar koşullarını vergi avantajları ve tarife dışı engellerle belirleyebilir ve hatta değiştirebilir (İTO, 2010:14). Doğal olarak böylesine güce sahip bir siyasi partiye üye olmak, Çin'de önemli imtiyazlara sahip olmak anlamına da gelmektedir. Eğer üye iseniz daha rahat iş bulabiliyor ya da çocuklarınız daha iyi eğitim alabiliyor demektir. Komünist partiye üye olabilmek için önce yerel teşkilata üye olmak ve bu yerel teşkilat tarafından 1 yıl süreli eğitime alındıktan sonra Komünist Parti Genel Merkezi'ne önerilmeniz gerekmektedir.

Peki Çin Komünist Partisi gerçekten komünist midir.? Bu soruyu şu şekilde cevaplandırabiliriz. Günümüzde Komünist Parti yabancı sermayedarlar ile işbirliğine gitmekte, kendi sermayedarlarını yaratmakta, özel mülkiyeti savunmakta, kontrolündeki ulusal borsa ile ülke ekonomisini yönlendirmekte ve kapitalist sistem ile entegre olmaktadır. Gerçekleştirdiği bu uygulamalar komünist ve sosyalist düzenin temel ilkelerinden sosyal eşitliğe uygun düşmemektedir. Çünkü yaptıkları ile ülkede bölgesel gelişmişlik düzeyi ve kişi başı milli gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmaktadır. Bu özelliklere sahip bir siyasi partinin ne denli komünist parti sayılabileceği aşikârdır. Durumun farkında olan Komünist Parti, ülkedeki nüfuzunu kaybetmemek için Marksist-Leninst öğretiler ile komünist sistemi savunarak varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Çinliler, ülkelerindeki komünist devlet rejimini “Çin'e özgü sosyalizm” olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanımlama, Marksist ilkeler ile Çin'in kendisine özgü niteliklerinin

özümsemesini ifade etmektedir. 1982 Anayasası'na göre Çin'in en önemli kurumu, Ulusal Halk Kongresi'dir. Ancak kongre aslında Komünist Parti'nin kararlarını onaylayan bir yapıdadır. Bu açıdan ele alındığında Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir lider değil 9 kişiden oluşan ve *polit büro* adı verilen bir beyin takımı tarafından yönetildiğini söyleyebiliriz. Polit büronun başkanı, devlet başkanıdır. Dolayısıyla Çin'de devlet başkanı olmak tek başına pek anlam ya da güç ifade etmemektedir. Aksi takdirde sistem içerisinde elenebiliyorsunuz. Örneğin, 13 Eylül 1971 tarihinde Mao Zedong'un sağ kolu Lin Biao'nun aniden kaybolması ya da 23 Haziran 1989 tarihinde Komünist Parti Genel Sekreteri Zhao Ziyang'ın görevden uzaklaştırılıp ömür boyu ev hapsine mahkûm edilmesi gibi. Sistem içerisinde yaşanan ve adeta sistemin sürekliliği açısından gerekli gibi görünen bu uygulamalar nedeniyle insan hakları konusunda Çin'in karnesi iyi değildir. Dünyada en fazla ölüm cezasının verildiği ve infazın gerçekleştirildiği, basın ve medyanın baskı altında tutulduğu, internet sosyal paylaşım ve arama motorlarının sıkça kısıtlandığı ülkelerin başında Çin gelmektedir. Ancak Çin denilince akla gelen iki temel sorun, Çin işgalindeki Tibet ve Doğu Türkistan'da yaşananlardır. Bu iki sahaya Çinlileştirme politikası kapsamında Çinlilerin yerleştirilerek demografik dengelerin Çin lehinde değiştirildiği bilinmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında ekonomik açımlarıyla kendine özgü bir ekonomik gelişme yansıtan Çin, siyasi açıdan da farklı bir kimliğe bürünerek Asya-Pasifik ekseninde kıtasal güç merkezi konumunu geliştirmeye çalışmaktadır. 1990'lı yıllardan sonra elde ettiği ekonomik başarılar sonucunda yeni düzen arayışına yönelik ilgisini artırarak, 'tek kutupluluğu' reddedip 'çok kutuplu bir dünya' tezini öne sürmektedir. Çin'e göre, dünya çok kutuplu hale gelme bile, belli başlı güçler arasındaki ilişki daima işbirliğine dayalı olmalıdır. Çünkü dünyada pek çok geleneksel olmayan güvenlik tehdidi ortaya çıkmaktadır. ABD dahil hiçbir ülke, tek başına küresel güvenlik sorunlarını çözecek durumda değildir. Dolayısıyla, işbirliği ve koordinasyon önem kazanmaktadır. Bu yüzden, en büyük tehdit olabilecek durumda olmasına rağmen Çin, ABD ile iyi ilişkiler geliştirme çabasıdadır. (Yılmaz, 2008:79).

Yükselen Ekonomik Güç Çin

Soğuk Savaş dönemi boyunca kendisini izole eden Çin, Mao'nun ölümünden sonra 1978 yılında Deng Xiaoping liderliğinde uygulamaya konulan dışa açılım politikası ile birlikte ekonomik açıdan büyümeye başlamıştır. 1999 yılında ülkede sosyalist ekonomik düzenin sürdürüleceği kabul edilmiş ve özel ekonomi bölgeleri (Shenzen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan) oluşturulmuştur. Bu bölgeler ülkeye gelen yabancı yatırımların artmasında önemli rol oynamıştır. Çin, IMF Raporlarına göre 2017 yılında 19 trilyon \$'lık

ekonomi büyüklüğü ile dünya ticaretinde her konuda ilk sıraya yerleşecektir. Çin'in bu ekonomik başarısı büyük ölçüde; *istikrarlı siyasi yapısına, yüksek tasarruf ve yatırım oranlarına, dinamik ve devlet destekli ticaret - yatırım ve sanayi politikalarına, stratejik planlamaya, disiplinli fazla ve ucuz işgücüne, tüketim büyüklüğüne, enflasyonun ve kamu açıklarının kontrolüne ağırlık ve önem veren makroekonomik politikalara, 1997 yılında Hong Kong ve 1999 yılında Macau'nun ülkeye dahil olmasına, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) kabul edilmesine, dünya ekonomik sistemine entegre olmasına, her yıl artan doğrudan yabancı yatırımlarına ve dış ticaret fazlasına* bağlıdır. Bu özellikleri ile güçlenen Çin ekonomisi, başta petrol olmak üzere ihtiyaç duyduğu hammaddelerin fiyatlarının artmasına neden olurken, ihraç ettiği ürünlerin fiyatlarının da hükümetinin sağladığı sübvansiyonlar ve baskıcı rekabet unsurları nedeniyle diğer ülkelerde gerilemesine neden olmaktadır. Böylece Çin, dünya genelinde enflasyon oranına etki eden belirleyici güç haline gelmiştir (Yılmaz, 2008:85). Çin Ankara Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Xiaoning Wang, 2012 yılı sonunda yaptığı bir açıklamada şunları dile getirmiştir: “Çin, 2012 - 2022 yılları arasında yıllık ortalama % 7 büyüme hedeflemektedir. Bunu yaparken küresel ekonomiye olan entegrasyon artırılabilecektir. Ucuz iş gücü nedeniyle küresel şirketler Çin'i üretim üssü olarak kullanmakta ve bu durum Çin'in ekonomik büyümesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak son yıllarda Çinli yöneticiler bu durumdan kurtulmak ve Çin'in kendi kaynaklarına dayalı bir üretim üssü olması yolunda çalışmaktadırlar. Bu arada ön plana çıkmaya başlayan Tayland, Tayvan, Güney Kore ve Vietnam gibi ülkeler de Çin'i rahatsız etmektedir. Çünkü Çin bazı konulardaki üretim üstünlüğünü bu ülkelere kaptırmaya başlamış durumdadır. Çin, hızlı büyüyen ekonomisini nüfusu ve kurulu olduğu mekânın sağladığı güçler ile birleştirerek içinde bulunduğumuz yüzyılın süper güçlerinden biri olmayı hedeflemektedir. Bu amaçla Rusya, İran ve Hindistan ile geliştirdiği ortaklıkların yanı sıra stratejik önem taşıyan bölgelerdeki siyasi ve sosyo-ekonomik gelişmelere yönelmekte, sermayedar şirketleri ile yatırım yaparak ekonomi pastasından daha fazla pay almaya çalışmaktadır.”

1950'lerin başından itibaren yapılan planlar doğrultusunda, ülkenin iki bölgesi arasındaki ilişki Batı Çin'de çıkartılan doğal kaynakların Doğu Çin tarafından işlenmesi, üretimde kullanılması ve limanlar sayesinde ihraç edilmesi üzerine kuruluydu. Ancak bu durum iki bölge arasında ciddi ekonomik dengesizlikler oluşmasına yol açtı. Bunun üzerine Çin Komünist Partisi, Batı Çin'in kalkınmasına yönelik eylem planını 2000 yılında yürürlüğe koydu. Batı Çin'de yaşayanların hayat şartlarını Çin ortalamasına çıkartmak için Batı'da altyapı yatırımlarının artırılması, sanayide yeni bir yapılanmaya gidilmesi, çevrenin

korunması, kalkınmanın bilim ve eğitim yoluyla teşvik edilmesi öncelikli alanlar olarak belirlenmiş ve çalışmalara başlanmıştır (Alpaslan, 2013:2).

Çin’de şu an için temel ekonomik sorunlar, ülkenin doğusu ile orta ve batısı arasındaki sosyo-ekonomik dengesizliğin sürekli artması ve yaşanan yolsuzluk olaylarıdır. Ülkedeki diğer önemli sorun ise eyalet yönetimlerinin borç stokunun Çin ekonomisi için önemli risk taşımasıdır. Yerel yönetimlerin büyümeyi teşvik etmek için sık sık borçlanmış olmaları, borç stokunun 2008 yılından sonra hızla büyümesine neden olmuştur. Bu nedenle yerel yönetimlerin mali yapısı ve borç stoku merkezi hükümetin kalıcı olarak çözüm bulmaya çalıştığı en önemli finansal problemlerden bir tanesidir. Yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının büyük ölçüde arazi satışlarına ve emlak fiyatlarının düzenli artmasına bağlı olması merkezi yönetimi bu konuya çözüm bulmada zor duruma düşürmektedir (Göncü, l:goncuahm@gmail.com.).

Çin ekonomisi alınan önlemler ve verilen teşvikler ile 2000 yılından sonra ortalama % 9-10 civarında büyüme oranlarını yakalamıştır. Sırasıyla 2003’te % 9.3, 2004’te % 9.2, 2005’de % 9.9, 2006’da % 10.7, 2007’de % 11.4, 2009’da % % 8.7, 2011’de % 9.2, 2012’de % 7.8 ve 2013 yılında % 7.7’lik büyüme oranlarına ulaşmıştır. 2013 yılındaki büyüme rakamı, 1999 yılından itibaren son 14 yıldaki en düşük düzeydir. Bu dönemde dünya ekonomisi ise ortalama % 4-5’ler civarında büyümüştür. 2013 yılı sonunda GSYH’si satın alma gücü paritesine göre 12 trilyon \$’ı geçmiş ve yarattığı bu değer ile ABD’nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisi durumundadır.

Çin, dış yatırımlar ve ihracat açısından dışa bağımlı bir ülke olmasına karşın bütçe fazlası veren nadir ülkelerden biridir. 2012 yılı sonunda 2.1 trilyon \$ ihracat ve 1.85 trilyon \$ ithalat rakamlarına bağlı olarak 250 milyar \$’a yakın dış ticaret fazlası vardır. ABD’den sonra ikinci büyük ihracatçı ülke olan Çin, artık sadece ucuz mal ve tarım ürünleri değil ileri teknoloji de ithal etmeye başlamıştır. Çin en fazla ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya, Hollanda ve Hindistan’a ihraç ederken en fazla Japonya, Güney Kore, ABD, Tayvan, Almanya ve Avustralya’dan ithalat yapmaktadır (Örmeci, 2013:3 ; İTKİB, 2013:19,21,22). Sanayi sektörü, 1997-2007 yıllarında yıllık ortalama % 10,6 oranında büyüme kaydetmiştir. 2010 yılı rakamlarına göre GSYİH’nin sektörel dağılımına bakıldığında % 46.8 oranı ile sanayi en önde gelen sektör konumundadır. Bu oranı % 43.1 ile hizmet ve % 10.1 ile de tarım sektörleri takip etmektedir (DEİK, 2012:7). Günümüzde Çin sanayisi pek çok sektörde yetkinliğe ulaşmış durumdadır. Modern metalürji, madencilik ve enerji ekipmanları, otomobil üretimi, uçak yapımı, döküm, uzay sanayi, iletişim ekipmanları ve ölçüm araçları son yıllarda

Çin ekonomisinin faaliyet gösterdiği başlıca alanlara arasında sayılmaktadır. Bu konuda Çin'de bankaların devlete ait olması ve bu sayede yatırıma rahatça kaynak aktarımının sağlanması önemli rol oynamaktadır (İTKİB, 2013:9). Çin'e en büyük sermaye ihracı Hong Kong'tan gelmektedir. 1997 Temmuz'unda Çin'e devredilen Hong Kong, Çin'in en büyük ihracat ortağı ve halen kullanılan yabancı sermayenin % 60'ının kaynağını oluşturmaktadır. Böylece Hong Kong, Çin için bir antrepo ve re-export merkezi durumundadır (Arıboğan, 2001: 258-277). Yerli özel sermayeye sahip şirketlerin ihracat içindeki oranı ve yabancı sermayeli şirketlerin üretimde katma değeri düzenli şekilde artmaktadır. 2000 yılında devlet mülkiyetli şirketlerin ihracat içindeki oranı % 47 iken 2007 yılında bu oran % 18,5 olarak gerçekleşmiştir. İhracat artışına karşılık pek çok ihraç ürününün ithal girdiler içermesi nedeniyle ithalatta da önemli bir büyüme olmuştur. Petrol ve maden cevherleri gibi hammadde ithalatında düzenli bir artış eğilimi görülmektedir. Zira, yerli üretim artık ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Çin, maruz kaldığı yatırım patlaması karşısında çelikte olduğu gibi büyük miktarlarda ara malı da ithal etmektedir. Özellikle Çin'de hasadın kötü olduğu yıllarda gıda ithalatında da artışlar görülmektedir. Bu ekonomik özellikleri ile Çin dünyanın yükselen gücü durumundadır ve başat güç olma adaydır.

Dönem	Ortalama GSYH Büyüme %
1970-1974	8,08
1975-1979	6,80
1980-1984	9,64
1985-1989	9,86
1990-1994	10,66
1995-1999	8,76
2000-2005	8,70
2006-2010	8,30

Tablo: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dönemlik Ekonomik Büyüme Yüzdeleri

Kaynak: The World Bank, World Development Indicators (2012)'den derlenmiştir.

Günümüz Çin ekonomisi ve dış politikasının merkezini, ABD ile gerçekleştirilen ekonomik ve askeri ilişkiler oluşturmaktadır. ABD iş dünyası Çin'i en büyük pazar ve fırsatlar ülkesi olarak görmekte, ABD yönetimi ise Çin'in küresel güç dengesini değiştirecek ölçüde güçlenmesine karşı politikalar üretmektedir (İTKİB, 2013:8). ABD şu an Çin'in ihracattaki en büyük pazarıdır. 2011 yılında ABD'ye ihracat 324,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, 2012 yılında Çin'in ihracat yaptığı ülkeler arasında % 0,85'lik payı ile 27., ithalat yaptığı ülkeler arasında ise % 0,18'lik payı ile 54. sırada yer almaktadır. Türkiye ile Çin arasındaki ticari ilişkiler, ilk kez 1 milyar \$ ticaret hacminin aşıldığı 2000 yılından beri düzenli gelişme göstermektedir. İkili ticaret 2001'de 1.1 milyar \$, 2002'de 1.6 milyar \$, 2003'te 3.1 milyar \$, 2004'te yılında 4.9 milyar \$, 2005'te 7,4 milyar \$, 2006'da 10.3 milyar \$, 2007 ve 2009 yıllarında 14.2 milyar \$, 2008'de 17.1 milyar \$, 2010'da 19,5

milyar \$, 2011 ve 2012 yıllarında ise 24.1 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. İkili ticari ilişkilerdeki memnuniyet verici gelişmeye rağmen, Çin ile ticarete Türkiye'nin karşılaştığı açık, yıllar itibariyle artış göstermektedir. İkili ticarete, 2009 yılı itibari ile Türkiye aleyhine gerçekleşen dış ticaret açığı 11.1 milyar \$, 2010 yılında 14,9 milyar \$, 2011 yılında 19.2 milyar \$ ve 2012 yılında 18.4 milyar \$'dır (Ekonomi Bakanlığı, 2013:8-9-11-14). 2005-2010 yılları arasında Çin ile Türkiye arasındaki ikili ticaretin büyüme yüzdesi % 25.3'tür (ASE, 2012:10 ; Ekonomi Bakanlığı, 2013:5).

Çin'in yurtdışı yatırımları, merkezi hükümetin yönlendirmesi ile 2004'ten sonra artış trendine girmiş ve çok sayıda firma yurtdışında yatırım yapmaya başlamıştır. Bu firmalar otomotivden bilgisayar ve finansa birçok sektörde faaliyet göstermektedir. Çinli firmalar ayrıca birçok yabancı enerji firmasından hisse almaktadır. Yine de sermaye ihracı doğrudan yabancı yatırım girişinin (DYY) yanında çok düşük kalmaktadır. DYY rakamları bu uygulamalardan etkilense de gerçek DYY girişi yine de oldukça fazladır. Resmi rakamlara göre 1992-2007 döneminde yabancı sermayeli şirketlerin ihracata katkısı toplamda 17,4 milyar \$'dan (toplamın % 20'si) 696 milyar \$'a (toplamın % 57'si) yükselmiştir. Yıl bazında ise bu rakam 2004'te 59 milyar \$, 2005'de 62 milyar \$, 2006'da 65 milyar \$ ve 2007 yılında ise 138 milyar \$ dolar olarak gerçekleşmiştir. DYY ile ihracata yönelik üretimden çok iç piyasaya satış veya yerel firmaların devralınması hedeflenmektedir (DEİK, 2012:14-15). 1990'ların ikinci yarısından bu yana gelişmekte olan ülkelere giren dış kaynaklı sermayenin % 30'unun adresi Çin olmaktadır. Örneğin Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar yıllık 1 milyar \$ seviyesini ancak 2002 yılında aşmışken, Çin bu seviyeyi 1984 yılında aşmıştır. 2002 yılından bu yana ise Çin dünyada en çok doğrudan yabancı yatırım alan üç ülkeden biri konumundadır. Çin'e en fazla yatırım yapan ülkeler sırası ile ABD, Japonya, AB, Tayvan, Singapur ve Güney Kore'dir (Öz, 2006:17-24). Çin'in yurtdışı yatırımları ise daha çok satın alma veya birleşmeler şeklindedir. Örneğin Çinli Lenovo'nun IBM'in bilgisayar bölümünü 1,25 milyar \$'a ve alüminyum şirketi Chinalco'nun ABD firması Alcoa ile birleşerek Anglo-Avustralyalı Rio Tinto firmasını 14,05 milyar \$'a alması, Huaneng Group firmasının Singapurlu Tuas Power'ın 3 milyar \$ değerindeki hisselerini ele geçirmesi dikkat çeken ataklarıdır (İTO, 2010:7).

Yaklaşık 1.4 milyar nüfusa sahip olduğu düşünülen Çin, bugün Avrupalı ve Amerikalı firmalar için bulunmaz bir pazar niteliğindedir. Çin'de yüksek alım gücüne sahip, yeniliklere ve Batı markalarına meraklı kalabalık tüketici müşteri grubu bulunmakta, dolayısıyla özellikle güçlü markalara sahip ülkeler için Çin denilince akıllara artık tehdit değil fırsat kelimesi

gelmektedir. Öte yandan Çin'in ekonomik kriz içerisindeki Avrupa'ya doğrudan yatırımları ve Amerikan bonusu alımları da sistem açısından Çin'i kilit bir unsur haline getirmekte ve ABD ile Çin arasındaki çatışma potansiyelini kısa ve orta vadede zayıflatmaktadır. Teknolojik alanda ABD'nin büyük üstünlüğüne karşın Çin'in hızlı yükselişi takdire şayandır. Uzay programına hız veren Çin, geçtiğimiz yılı sonlarında 2016 yılına kadar uzaya insanlı uzay gemileri ve uzay laboratuvarları göndereceğini açıklamıştır. Çin'in insansız hava araçları kullanarak Ay'ın keşfini de sürdürmeye başlamıştır. Çin uzaya ilk astronotunu 2003'te başarıyla göndermiştir. Çin yurtdışına gönderdiği binlerce doktora öğrencisi sayesinde teknik bilimlerde hızlı bir gelişim içerisinde ancak halen ABD'den oldukça gerilerde olduğu otoritelerce ifade edilmektedir (Örmeci, 2013:9).

Dış Politikasındaki Dönüşümü İle Çin

Çin, yükselen ekonomik gücüne rağmen henüz askeri ve siyasi olarak bir süper güç olmadığı farkındadır. Bu nedenle dış politikada büyük ve iddialı söylemlerde bulunmamaya özen göstermektedir. Yeterli gücü oluşturuncaya kadar revizyonist bir dış politikadan daha çok statükonun korunmasına yönelik "Barış içinde bir arada yaşama" ilkesine dayanan barışçı bir dış politika takip etmektedir. Barış içinde bir arada yaşamak için 5 koşulun gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ilkeler; diğer ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüklerine saygı, karşılıklı anlaşmaya dayalı saldırmazlık, başka devletlerin iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı faydadır (Qimao, 2005:57). Çin eşitlik ve karşılıklı fayda ilkesi kapsamında büyük güçlerle ilişkilerini geliştirerek bu güçlerin, Çin'in hızlı gelişmesini engellemeye yönelik girişimlerini önlemeye gayret sarf etmektedir. Küresel düzeyde Rusya, ABD ve AB ile stratejik ilişkiler kurmakta, Asya Pasifik bölgesinde Japonya, ASEAN, APEC ve Şanghay İşbirliği Örgütü ile bölgesel barış kuşağı oluşturmaya çalışmaktadır (Sandıklı, 2009:46). Çin'in dış politikadaki hedefleri şöyle sıralanabilir; *temkinli davranarak ABD ve Batı dünyasını ürkütmeden ekonomik ve askeri gelişimini tamamlamak, Hong Kong ve Macau'da başarıyla uyguladığı taktikle Tayvan'ı da bünyesine katmak, hızla artan enerji ihtiyacını karşılamak için Orta Doğu'da söz sahibi olmak, Afrika - Orta Asya ve Latin Amerika gibi yeni enerji pazarlarına girmek, Şanghay İşbirliği Örgütü - ASEAN ve APEC gibi uluslararası kurumlarla bölgede barış içerisinde kendi üstünlüğünü tesis edebilmektir.* Bu hedeflere öncelikle bölgede uzun süre savaş çıkmaması, ABD'nin zayıflatılması, bölgesel ve küresel işbirliklerine önem verilmesi ve "Çin Tehdidi" ifadesi yerine "Çin Yükselişi - Çin Büyümesi" gibi ifadelerin kullanılmasının sağlanması eklenebilir. Çin, bölgedeki nüfuzunu bölge ülkeleri ile yaşadığı sınır sorunlarının çoğunu çözerek artırmaya

başlamıştır. Bu kapsamda Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Moğolistan ile sınır sorunlarını çözen Çin; Vietnam, Hindistan ve Filipinler ile olan sınır sorunlarında ise sert tutumunu yumuşatmaktadır. Böylece dünyaya meşru ve barışçıl dış politika izlenimi yaratmaktadır. Bu tür bir dış politika izlenmesinde 1990'lı yıllardan itibaren Çin düşünsel yaşamında uygulanmaya başlayan yumuşak güç kavramı çok etkilidir. Konfüçyanizmin komşularla “yumuşak” bir ilişki geliştirmeye vurgu yaptığı ve bu bağlamda düşmanca tavır sergileyen halklara karşı dahi zor kullanmak yerine Çin’e ait medeni kültürün ve değerlerin cazibesinden faydalanılarak bu halklarla ilişki geliştirmenin daha doğru bir strateji olacağını dile getirmesi (savaş yerine diplomatik mücadele), yumuşak güç kullanımının temel nedenini oluşturmaktadır (Demirtepe ve Özertem, 2013:101). Çin’in en büyük çekinceleri ise Batılı ülkeler açısından büyük bir pazar olmasına karşın, başat güç pozisyonunu kaybetmek istemeyecek hâlihazırdaki süper güç ABD ile henüz tam anlamıyla güçlenmeden bir çatışma ortamı içerisine girmek ve otoriter siyasi modeli nedeniyle içerisinde karışıklık çıkarılmasıdır. Çin yükselişiyle ilgili en büyük çekince ise, Çin’in güçlendikçe kendi otoriter siyasi ve yarı devletçi ekonomik modelini dünyaya dayatabilecek olmasıdır. Çin’in iç işlerine karıştırmama yaklaşımı da insan hakları ihlalleri ve demokratik işleyiş açısından riskler barındırmaktadır (Örmeci, 2013:4). Tayvan sorunu, Kore’nin bölünmüş yapısı, Güney Çin Denizi (Spratly, Paracel ve Pratas Adaları), ASEAN’ın giderek siyasi ve güvenlik kimliği kazanması, ABD’nin Vietnam’la yakınlaşması, Orta Asya Cumhuriyetleri ile petrol ve doğalgaz temininde ABD’nin etkinliğinin sürmesi, ABD’nin Hindistan ve Japonya ile yakın ilişkileri gibi konular iki ülkeyi karşı karşıya getirme potansiyeli taşımaktadır (Yılmaz, 2008:81). Yumuşak güç kapsamında Çin, Çin kültürünü tanıtmaya, Çin kültürel ürünlerini uluslararası piyasaya taşıma, Çin günü ya da Çin yılı kutlamalarının yapılmasını sağlama gibi kültürel faaliyetlere; küresel güç merkezlerini gözetken ancak bu esnada diğer ülkeleri nüfuzuna almayı hedefleyen küresel boyutta barış yanlısı bir güç imajı yaratan dış politika uygulamalarına; otoriter rejim görüntüsünü, demokrasi ve insan hakları konularındaki olumsuz imajını ve azınlıklara yönelik baskıcı tutumunu düzeltmeye yönelik siyasi girişimlere önem vermektedir. Böylesine bir yaklaşım ABD dış politika söylemleri ile uyumlu görünse de ABD’nin bu konulardaki söylemlerini güçsüz de kılmaktadır. Çin’in batı ekseninden uzanacak boru hatlarıyla, ülkenin gelişmiş doğu kıyılarına petrol ve doğal gaz ulaştırması, bağımsızlık hareketleri ile de öne çıkan Doğu Türkistan ve Tibet bölgesinin önemini artırmaktadır. Doğu Türkistan’daki otoritesini korumak dışında, petrol ve doğalgaz ihtiyacının önemli bir kısmını İran’dan temin etmekte olan Çin, Orta Doğu petrolü üzerinde kontrolü sağlamış olan ABD’nin Orta Asya ve Hazar bölgesinde de olası bir kontrolünü veya etkisini engellemek istemektedir. Bunun

için, Orta Asya devletlerine karşı oldukça olumlu bir politika ile yaklaşmakta ve bu noktada kendisine uygun gördüğü eski süper güç Rusya ile olan işbirliğini Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde güçlendirmektedir (Yılmaz, 2008:81).

Siyaseten Çin'in oldukça önemli dezavantajları bulunmaktadır. Öncelikle Çin, siyasi birikim anlamında henüz bir süper güç olma kapasitesine sahip değildir ve Çin üniversitelerinin son yıllarda sosyal bilimler alanındaki göz kamaştırıcı gelişimine rağmen bu alanda ABD ile mücadele etmesi zor gözükmektedir. Çin, beyin göçü sayesinde daha da güçlü hale gelen ABD eliti karşısında politik manevraları doğru kurgulayamayabilir. Öte yandan ABD'nin de bozulan imajını düzeltebilmek adına Arap Uyanışı sürecinde açıkça görülebileceği üzere daha farklı bir dış politikaya yöneldiği gözlenmektedir. Bu politikada siyaseten zayıf müttefikler istenmemekte ve demokrasinin dış politikada araçsallaştırılmasıyla tek parti rejimi olan Çin'in model ülke olma konumunun zayıflığı ortaya çıkarılmaktadır (Örmeci, 2013:9).

Günümüzde Çin'in en büyük ekonomik ihtiyacı, büyüyen ekonomisi için gerekli enerji ve bu enerjinin güvenli teminidir. Bu nedenle Çin son dönemde Kafkasya ve Orta Doğu'da aktif olmaya çalışmaktadır. Rusya ve İran'dan petrol ve doğal gaz, Kazakistan'dan petrol ve Türkmenistan'dan ise doğal gaz temini için ekonomik anlaşmalar yapmıştır. Hızlı büyüyen ekonomisi, enerji temini konusunda Çin'i bu ülkelere bağımlı hale dönüştürmüştür. 2000'li yılların başından itibaren Hazar Havzası'nın artan önemi, bölgeyi Çin açısından cazip hale getirmiştir. Pasifik dünyasında Rusya - Çin ittifakı Çin'e yönelik bir ağırlık taşıırken, Kafkaslar - Hazar Havzası - Asya ekseninde ise Rusya - Çin yaklaşması Rusya'ya yönelik ağırlık taşımaktadır. Çin, NATO'nun doğuya doğru genişlemesinden rahatsızlık duymakta olup, bu genişleme politikasını ABD hegemonyasının Asya-Pasifik dünyasındaki yeni stratejisi olarak değerlendirmektedir (Yılmaz, 2008:82). Çin'in Orta Doğu'daki kaosa çok fazla angaje olmak istemediği ve bu nedenle risk içermeyen bir politika izlemek istediği gözlemlenmektedir. Çin, BM gibi uluslar arası kurumların, hükümetlerin ve rejimlerin devrilmesinde meşruiyet sağlayan politik bir araç konumuna gelmesine karşı çıkmakta aynı zamanda rejimler değiştikten sonra da iyi ilişkiler geliştirebilmenin yollarını açık bırakmak istemektedir. Çin'in dış politikada öncelikli politikası, ekonomik büyümesini devam ettirebilmek için istikrarlı ve barışçıl bir uluslar arası ortamdır. Bundan dolayı Çin'in Orta Doğu'daki kaosa dair en büyük kaygısı, enerji güvenliğinin, bölgedeki yatırımlarının ve ekonomik projelerinin tehlikeye girmesidir. Ayrıca Çin yükselen bir güç olarak "sorumlu güç" imajının zedelenmesinden de şiddetle kaçınmak istemesine rağmen bu tür krizler Çin'in oluşturmak istediği "sorumlu güç"

imajını zedeleyebilmektedir. Çin, imajının daha da zedelenmemesi için Orta Doğu krizinde yapıcı roller oynamanın da gayreti içerisinde (Alperen, 2013:99). Çin'in Orta Doğu'da petrol üretimi konusunda etkin olduğu ülke, Irak'tır. Diğer yandan önümüzdeki yıllarda petrole alternatif olarak ön plana çıkacak olan kaya gazı üretimine ağırlık verilmiş durumdadır. Bu amaçla ABD menşeli ve bu işle uğraşan bazı şirketleri satın aldılar. Çin yıllık petrol ihtiyacının yaklaşık % 70'ini ithal etmektedir. En fazla petrolü Suudi Arabistan'dan almaktadır. Çin'in bu denli ekonomik gelişimi tabii ki ABD tarafından temkinle izlenmektedir. Bugün askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanlarda başat güç olmak için mücadele eden bu iki ülkenin ilişkisi ekonomik bağlantıların yoğunluğu nedeniyle karşılıklı çıkarlara dayalı ortak bir yaşam modeline uymaktadır (Örmeci, 2013:6). ABD dış politikasının Asya - Pasifik Ekseni olarak açıklanması bu düşüncüyü desteklemektedir. Çünkü ABD açısından Çin her konuda ve özellikle ekonomide tehdit eder güce ulaşmış durumdadır. ABD'nin geleceği ile Asya - Pasifik bölgesinin geleceği birbiri ile ilişkilidir. Bu nedenle ABD ulusal çıkarları ve küresel liderliğinin sürekliliği açısından bölge önem taşımaktadır. Çin, ihtiyaç duyduğu petrolün % 70'ini Malakka Boğazı yolu ile ithal ettiğinden Çin Savunma Bakanlığı Beyaz Kitabı'nda ulusal güvenlik hedefleri arasında Çin'in egemenliği ve toprak bütünlüğü yanında deniz hakları ve çıkarlarının savunulması da yer almaktadır. Nitekim zaman zaman kuşatılmışlık duygusuna kapılan Çin, bu yüzden pek çok konuda ABD ile ayrı kutuplardadır (Arıboğan, 2001: 131). Çin için enerjinin siyasi ve güvenlik yönü gittikçe öne çıkmaktadır. Çin'in enerji kaynakları ile ilgili mücadele kapsamında kaçınılmaz olarak ABD ile karşı karşıya geleceği görülmektedir. Kissinger, potansiyel olarak büyük devletler içinde 21'nci yüzyılın süper güç adayı ülkenin Çin olduğunu ifade etmektedir. Kissinger'in Çin'i durdurma modeli anlaşarak durdurmak, bunun yöntemi de ticaret yapmaktır (Kissinger, 2002: 241). Çin, Organski'nin güç dönüşüm teorisine uygun olarak ABD'nin davranışlarının tersine bir model içinde Irak, Afganistan, İran ve Kuzey Kore'ye güçlerini dağıtan Amerika karşısında pazarlık unsurunu elinde bulunduran ve yardım istenen ülke rolü oynamaktadır (Didicco and Levy, 1999: 675:704).

Çin, 11 Eylül 2001 öncesinde daha çok Rusya ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih ederken 11 Eylül sonrasında meydana gelen gelişmeler ve ABD'nin Irak işgali ile başlayan süreçte, ilgisini Transkafkasya ve Orta Asya'ya kaydırmaya başlamıştır. Çin'in Transkafkasya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek istemesinde Transkafkasya'da Rusya Federasyonu'ndan boşalan mutlak hâkimiyet gücünü bölgede Batılı güçlerin doldurmasını istememesi oldukça etkilidir. Bunun yanında yüksek büyüme oranları ile ortaya çıkan enerji açığını kapatmak için

bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşmak ve kaynak çeşitliliği sağlamak, Çin'in Transkafkasya ile olan ilişkilerini güçlendirmesinde etkilidir. 1997 yılında Çin, Kazakistan ile bu ülkede petrol çıkarma ve nakil işlemlerini kapsayan bir anlaşma imzalayarak Orta Asya'ya giriş yapmıştır. Çin'in bu siyasi ve ekonomik hamlesi, bazı çevrelerde alarm zillerinin çalmasına neden olmuş, ABD ve Batılı çok uluslu şirketlerin yerine bölgede "Çin'in hegemonyası mı kuruluyor?" sorusunu akla getirmiştir. Çin her şeyden önce ABD'yi bölgede jeopolitik bir rakip olarak görmektedir. Çin'in Orta Asya politikası daha geniş stratejik yaklaşım içerisinde –tıpkı Rusya gibi- ABD'ye karşı çok kutuplu dünyanın yaratılması çabasıdır. Bu bakımdan Pekin yönetimi bölgenin liberal dünya pazarlarına açılma ya da bölgedeki neo-komünist rejimlerin iktidardan uzaklaştırılma düşüncelerine katılmamaktadır. Çin'in bölgeye yönelik politikasının iki temel nedeni; bölgedeki milliyetçi akımların hareketlenmemesi (Doğu Türkistan ve Tayvan kapsamında) ve ABD'nin mümkün olduğunca bölgeden uzak tutulmasıdır. Bu açıdan ele alındığında Çin öncelikle bölgede nüfuzunu artıran bir güç olmayı değil kendi ulusal çıkarları açısından bölgede istenmeyen gelişmeleri önlemeyi amaçlamaktadır. Ancak bu konuda bölgede bir numara olan Rusya'yı da yakından takip etmekte ve Rusya'yı rahatsız edecek bir adım atmaktan çekinmektedir. Çünkü Rusya ve Çin'in bölgede istikrarın sağlanması, kökten dinci İslam ve Pan-Türkizmin yükselmesi konularında ortak çıkarları bulunmaktadır (Uğrasız, 2002:230-231-234). Değişik bir açıdan ele alındığında Çin'in Orta Asya'da güçlenmesi; ABD ve Batı'yı bölgede radikal İslamiyet'in yayılması, istikrarsızlığın artması, bağımsızlık isteklerinin azalması ve bölge ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılıklarının azaltılması konularında rahatlatacaktır. *ABD, Asya - Pasifik bölgesinde dengeleri değiştirmeye başlayan Çin'e karşı Hindistan ve Japonya'yı denge unsurları olarak görmekte ve desteklemektedir. Bu durum içinde bulunduğumuz yüzyılda ABD güvenlik ve savunma anlayışının Çin merkezli oluşturulacağına işaret etmektedir.* ABD bu amaçla tıpkı Orta Doğu'da Arap Uyanışı'nda olduğu gibi bölgesel çatışmaları (Tibet ve Uygur Türkleri sorunu gibi) körükleyerek Çin'i zayıflatmaya çalışacaktır. Bu durumun farkında olan Çin, ABD'ye karşı hava deniz kuvvetlerini kuvvetlendirmektedir. Bu amaçla savaş uçağı ve uçak gemisi yapım ve satın almalarına önem vermektedir. Çin'in jeostratejik konumu ve ulusal çıkarları gereği dışa genişlemesi, Doğu (Asya Pasifik) ve Batı (Avrasya) olmak üzere iki yönde olmuştur. Çin, kuzeyinde Rusya, güneyinde Hindistan gibi güçler olması nedeniyle nispeten boş alan olan Avrasya ve Asya Pasifik gibi iki bölgeye açılmak zorundadır. Fakat, doğuda Tayvan sorunu ve batıda Doğu Türkistan ile Tibet sorunları ve onun arkasındaki karmaşık ilişkiler, söz konusu genişlemeyi belli ölçüde engellemektedir. Çin, Orta Asya'yı 1991'den sonra yeniden anlamlandırmaya başlamıştır. Orta Asya ülkeleri

bağımsızlığa kavuştuktan sonra bu ülkeleri ilk tanıyan ve diplomatik ilişki tesis eden ülkelerden biri olmuştur. 27 Aralık 1991’de Rusya Federasyonu ve Orta Asya’daki beş Türk Cumhuriyetinin bağımsızlığını tanımıştır. 2 Ocak 1992’de Özbekistan, 3 Ocak 1992’de Kazakistan, 4 Ocak 1992’de Tacikistan, 5 Ocak 1992’de Kırgızistan ve 6 Ocak 1992’de Türkmenistan ile diplomatik ilişki tesis etmiştir. Bu değişim ekseninde jeopolitik ve jeoekonomik önemi olan Orta Asya’ya yönelik olarak Çin, Şanghay İşbirliği Örgütü’nü oluşturmuştur. Bu çerçevede Pekin yönetimi ekonomik, kültürel ve güvenliğe ilişkin girişimlerle Orta Asya’yı Çin’in milli çıkarının olduğu bölgelerden biri olarak görmüş ve etki alanı hâline getirme çabalarını göstermiştir (Ekrem, 2011:6-17-21). Orta Asya, Şanghay İş Birliği’nin gelişmesi, gerek yatırım gerekse de ticaret açısından ekonomik pazar olması, Rusya ve ABD ile arasında denge unsuru oluşturması, Uygur ayrılıkçı faaliyetlerine karşı destek sahası olması, enerji kaynakları ve temini açısından değerli taşıması gibi özellikleri Çin açısından tartışmasız önem taşımaktadır. Ancak gerek ABD - AB - Rusya arasında zaman zaman gerçekleşen stratejik işbirlikleri gerekse de ABD ve müttefiklerinin terör bahanesi ile Orta Asya’ya (Afganistan, Pakistan, Kırgızistan, Tacikistan) askeri açıdan yerleşmesi, Çin’i rahatsız etmekte ve Çin’in Orta Asya’daki manevra sahasını daraltmaktadır. Söz konusu durumlar Çin’de hem karadan hem de denizden kuşatılmışlık hissi uyandırmaktadır. Orta Asya bölgesi ile tarihsel ve kültürel bağları olan Türkiye, İran ve Hindistan gibi bölgesel oyuncular, Çin’in bölgesel çıkarlarıyla ters düşebilirler. Örneğin Çin, Orta Asya enerji ürünlerini doğuya doğru götürürken, Türkiye, batıya doğru yönlendirilmesini istemektedir. İran’ın da Tacikistan ve Afganistan ile ilgilenmesi ve Şanghay İşbirliği Örgütü’ne üye olma girişimlerinin jeopolitik amaçları olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte Batı’nın baskısı altında olan İran’ın sorunlarının örgüte entegre olması, Çin’in uluslararası ortamdaki manevra kabiliyetini etkilemektedir (Ekrem, 2005: 109-121). Çin’in Orta Asya üzerinde sınır güvenliği, enerji güvenliği ve ekonomik güvenlik gibi çıkarları vardır. Sınır güvenliği Doğu Türkistan’ın güvenliğidir; coğrafya, tarih, kültür, din ve etnik bakımdan Orta Asya ülkeleriyle yakın bağı olan Doğu Türkistan, Orta Asya’da yaşanan herhangi bir olayın etkisinde kalabilmektedir. Doğu Türkistan, Çin’in en çok sınır komşusu olan bölgesidir, Çin’in Avrasya’ya ulaşması için bir köprüdür, dış tehditlere karşı bir doğal bariyerdir, zengin enerji kaynakları ve diğer madenleriyle Çin’in kalkınması için özel bir önemi vardır. Bu bağlamda Doğu Türkistan’ın istikrarı Çin’in ulusal çıkarları (güvenlik ve kalkınma) için vazgeçilmez bir bölge olarak hem bölgesel güvenlik hem de Orta Asya’nın güvenliği ile bağlantılıdır. Çin, enerji ithalatında deniz yolunu kullanmakta ve Malakka gibi ABD’nin kontrolünde olan bir boğazdan geçmek zorundadır, yani güçlü bir deniz kuvveti inşa

edemediği sürece Çin'in enerji taşımacılığı ABD'nin denetimi altındadır. Bu riske karşı alternatif enerji taşıma yolu ise Hazar ve Orta Asya bölgesinden Çin'e uzanan enerji boru hattıdır. Hâlihazırda Türkmenistan-Çin doğalgaz boru hattı ile Kazakistan-Çin petrol boru hattı, Çin'e enerji akıtmaktadır. Planda, Özbek ve Rus enerji kaynaklarının söz konusu iki boru hattına bağlanması öngörülmektedir. Bütün bu boru hatları önce Doğu Türkistan sonra da Çin'in iç bölgelerine uzanacaktır. Ayrıca Avrasya bölgesi Çin malları için bir pazardır. Doğal olarak Çin'in Orta Asya politikası bu çıkarlar bağlamında geliştirilmiştir (Ekrem, 2010:29). Çin; ABD, Rusya ve Türkiye'den farklı olarak Kafkasya'yı Güney ve Kuzey bölümlerine ayırarak iki farklı politika yürütmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti, uzun zamandan beri stratejik ortağı olan Rusya Federasyonu'nu gerek toprak bütünlüğünün korunması gerekse de Çeçenistan sorununda Rusya'yı destekleyici bir politika benimsemiştir. Buna karşın Çin, SSCB sonrası boşalan Güney Kafkasya ülkelerine ABD ve Avrupa'nın yerleşmesinin önlemek ve boşalan Sovyet imparatorluğunun yerini doldurmak için uğraşmaktadır. Ama bölgede artık müttefiklik oluşturmuş ABD-Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan birliğine karşı direnememiş ve kendisine en uygun yer olarak Rusya-İran-Ermenistan müttefikliği yanında yer almıştır.

Dünya siyasetinde henüz çok fazla gündemde olmasa da, Güney Çin Denizi (Spratly, Paracel ve Pratas Adaları) potansiyel sıcak çatışma riskinin en yüksek olduğu bölgelerden biridir. Sahip olduğu zengin doğalgaz ve petrol kaynakları, uluslararası deniz taşımacılığının atar damarlarının bu güzergâhtan geçmesi ve balıkçılık için elverişli ortamı, kıyı devletleri (Çin, Malezya, Filipinler, Tayvan ve Vietnam) için paylaşılamayacak önemde bir pastayı ifade etmektedir. Paylaşımına ilişkin temel sorun kara sahanlığından kaynaklanmaktadır. Bölgede çıkacak bölgesel bir çatışmanın dünya ticaretine yapacağı olumsuz etkileri, ABD başta olmak üzere batılı devletleri de bölgeye yönelik planlar yapmaya sevk etmektedir. ABD'nin bölgeye artan ilgisinden oldukça rahatsız olan Çin, arka bahçesi ve zayıf karnı durumundaki Güney Çin Denizi konusunda iç işlerine karışmakla ABD'yi suçluyor ve sorunun ASEAN-Çin platformunda tartışılması gerektiğini belirtip, bölgeden olmayan güçlerin soruna burnunu sokmaması gerektiğini nazik bir dille ifade ediyor (Eryiğit:5-6).

Birleşmiş Milletlerde 53 ülkeyle temsil edilen Afrika kıtası hem uluslararası siyasi kararların alınmasında etkili bir bölge hem de ucuz üretim sahası olma ihtimalini barındıran bir enerji ve maden yatağıdır. Bu nedenle Çin açısından Afrika kıtası gerek siyasi manevra alanı olarak gerek de barındırdığı müthiş enerji kaynakları ve ekonomik üretim avantajları bağlamında oldukça önemli bir coğrafi mekân haline gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı Çin,

Afrika'ya önemli miktarda yatırımlar ve yardımlar gerçekleştirmektedir. Çin'in Afrika'ya yönelik ilgisinin başlıca bileşenleri şöyle sıralanabilir: Çin'in son 10 yılda yaşadığı yıllık ortalama % 9'luk ekonomik büyümeye bağlı olarak artan enerji ve hammadde ihtiyacını karşılayabilmek, bu kıtanın pazarlarında Çin ürünlerini satabilmek ve siyasi açıdan Birleşmiş Milletlerde Güvenlik Konseyi ayrıcalığı ile birlikte onlarca oya sahip Afrika ülkelerinin desteğini sağlayarak önemli bir blok oluşturmaktır. Ayrıca Çin'in ihtiyacı olandan çok daha fazla bir döviz rezervine sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu durum Çin ekonomisine sekte vurabilecek bir riski de içinde barındırmaktadır. Eğer bu aşırı döviz rezervi eritilmezse, Çin'deki aşırı döviz bolluğu nedeniyle, iç piyasadaki ücretler ve fiyatlar kaçınılmaz olarak artış gösterecektir. Bu durum ise doğal olarak enflasyon olarak göstergelere yansıtacak, iç ekonomik dengeleri alt üst edecek ve de Çin'in en büyük avantajlarından birisi olan ucuz üretimin önünü kesecektir. Dolayısıyla Çin'in, sahip olduğu bu devasa döviz rezervinin bir kısmını zaman kaybetmeden yurt dışına atması gerekmektedir. Bunun en iyi yolu ise, Çin'in siyasi olarak da egemenlik kurabilmesi ve kendi üretimini daha da gelişkin hale getirebilmesi için, keşfedilmemiş enerji alanlarına doğrudan yatırımlar gerçekleştirmesidir. Kısacası, Çin'in hem siyasi hem de ekonomik göstergeleri, şiddetle Çin'in küresel yatırımlar yapmasını şart koşmaktadır. Bu açıdan en uygun bölge, Afrika'dır. Son dönemde Afrika ülkelerinde gerçekleştirilen kamu ihalelerinin % 50'sini Çin'in alması, bu durumu kanıtlamaktadır (Alpay, 2009:3,5,6). Çin'in Afrika kıtasının neredeyse tamamında yürüttüğü yatırımlar ve karşılıklı ticaretin boyutu hızla artmaktadır. Çin kaynaklı bu ilişkilerin karşısında ise özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afrika'da terörizmle mücadele kapsamında geliştirdiği askeri ilişkilerin aynı döneme denk gelmesi, Çin ile ABD'nin kıtadaki güç mücadelesi olarak algılanmaya başlamıştır. Afrika'nın yüksek miktarda petrol ve diğer doğal kaynaklara sahip olması, kıtayı jeopolitik mücadelenin merkezine oturtmuş görünmektedir. ABD'nin aksine Çin, Afrika'ya askeri bir güç olarak değil ekonomik bir ortak olarak girme yolunu seçmiştir. Bu amaçla Afrika ülkeleri ile geliştirdiği ekonomik ilişkiler sadece doğal kaynakların çıkarılması ve ticareti şeklinde değil, kıtanın şiddetle ihtiyaç duyduğu altyapı yatırımları ve baraj inşaatları ile de giderek güçlenmektedir. Aynı zamanda Çin'in sağlık, eğitim ve borç silme şeklinde yaptığı yardımlar da Çin'in kıta genelindeki etkisini artırmaktadır. Yardımları batılı yardım kuruluşların aksine herhangi bir ön şarta bağlamayan Çin'in bu anlamda da Afrika ülkeleri tarafından farklı şekilde değerlendirildiği söylenebilir. Çin'in Afrika kıtası ülkelerinin ürettiği mallara gümrüksüz olarak Çin pazarına ulaşma imkânı tanınması da, kıta ülkeleri ile Çin arasındaki ilişkilerin giderek güçlenmesini sağlamaktadır. ABD'nin kıtaya bakışı esas olarak "insani müdahale", doğal kaynak elde etme ve güvenlik

kaygıları tarafından şekillendirilirken, Çin kıtaya jeoekonomik bir perspektif ile yaklaşmaktadır. Bu farklı yaklaşımların temel belirleyicileri ise ABD için uluslararası sistemin devamının sağlanması olurken, Çin için karşı karşıya kaldığı özellikle hammadde konusundaki ekonomik zorluklardır (Kılıç, 2013:89-90). Sonuç olarak kıtaya yaklaşımları göz önüne alındığında Çin'in ABD'ye nazaran Afrika kıtasında daha avantajlı olduğu görülmektedir.

Kuzey Kutup bölgesindeki iklim değişikliğinden kaynaklanan gelişmeler, hem kıyıdaş sekiz ülkenin (Rusya Federasyonu, ABD, Kanada, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İzlanda ve İsveç) hem de uluslararası toplumun geneli açısından yeni fırsat ve sınamaları beraberinde getirmektedir. Küresel ısınma sonucunda, önümüzdeki 20-30 yıllık dönemde, Kuzey Kutbu'ndaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin daha fazla ulaşılabilir hale gelmesi, deniz ulaşım yollarının kısalmasının dünyanın jeopolitik ağırlık merkezini Ortadoğu'dan Kuzey Kutbu'na kaydıracağı yönündeki beklentiler uluslararası alanda giderek yaygınlaşmaktadır. Bu düşünce ve beklentiler Kuzey Kutup Bölgesi'ni her geçen gün artan şekilde, karmaşık siyasi ve ekonomik dinamiklerin parçası ve bölge ülkelerinin olduğu kadar başta enerji kaynaklarını çeşitlendirme arayışındaki Çin, Japonya, Güney Kore ve Hindistan olmak üzere, bölge dışından ülkelerin de ilgi odağı haline getirmektedir. Bu ülkeler arasında, ikinci büyük ekonomi haline gelen ve küresel meselelerde daha aktif bir tutum izlemeye başlayan Çin ön plana çıkmaktadır. Çin, halihazırda Kutup bölgesine yönelik bilimsel kapasitesi en yüksek ülkeler arasında yer almakta ve Kutup araştırmalarına yönelik harcamalarını ciddi oranda artırmaktadır (Jakobsan ve Peng, 2012:1). Çin'in Kuzey Kutbu'na yönelik ilgisinin başlıca nedenini, hiç şüphesiz bölgenin sahip olduğu hidrokarbon kaynakları oluşturmaktadır. ABD Jeolojik Araştırma Kurumu'nun 2008 yılı tahminlerine göre, dünyadaki keşfedilmemiş doğalgaz kaynaklarının % 30'u (yaklaşık 1,670 trilyon feet küp), petrol kaynaklarının % 13'ü (yaklaşık 90 milyar varil) ve sıvı gaz rezervlerinin % 20'si (44 milyar varil) bu bölgede bulunmaktadır (US Geological Survey, 2008). Bölge aynı zamanda ekonomik açıdan önemli başka minerallere de ev sahipliği yapmaktadır. Bunların arasında krom, bakır, demir, kömür, elmas, altın, kurşun, manganez, nikel, nadir mineraller, gümüş, titanyum, tungsten ve çinko öne çıkmakta olup, özellikle Grönland'ın bu mineraller açısından zengin olduğu ve bölgedeki kömür rezervlerinin dünyadaki toplam rezervlerin % 9'una karşılık geldiği belirtilmektedir. Bölge balıkçılık açısından da geniş imkânlarla sahip olup, iklim değişikliğinin balıkları Alaska ve Kuzey Buz Denizi'ndeki geleneksel balıkçılık alanlarından Barents Denizi, Beaufort Denizi ve bölgedeki diğer sulara yönelttiği, dolayısıyla anılan bölgelerin önümüzdeki

dönemde yeni büyük balıkçılık alanları olacağı da kaydedilmektedir (Guogiang, 2013). Ekonomik kalkınmasının sürekliliği açısından başta petrol olmak üzere enerji kaynaklarına duyduğu büyük ihtiyaç ve bu kaynakların tedarikinin ülkenin iç istikrarı ve milli güvenliği açısından stratejik önem taşıması, Çin'in dünyanın hemen her bölgesindeki enerji kaynaklarıyla yakından ilgilenmesi sonucunu doğurmaktadır (MGK, http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/013_cinin_kuzey_kutbuna_yonelik_ilgisi.pdf , erişim tarihi: 21.01.2014).

Türkiye - Çin ilişkileri şu an için istenilen düzeyde değildir. 1971 yılında başlayan diplomatik ilişkiler günümüze dek stratejik işbirliği çerçevesinde dalgalı bir seyirde sürdürülmüştür. 1970'li yıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler minimum düzeyde iken 1980'li yıllarda artış göstermiştir. SSCB sonrasında Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelik sınırlı girişimler ise Çin'i endişelenmiştir. Bu temkinli ilişkiler 2000'li yıllarda yerini hızlı bir gelişmeye bırakmıştır. 2012 yılında Türkiye'de Çin Kültür Yılı, 2013 yılında ise Çin'de Türk Kültür Yılı olarak kabul edilmiş ve iki ülke arasındaki turizm potansiyeli artırılmıştır. İki devlet arasındaki ticaret hacmi 2013 yılı itibari ile yaklaşık 25 milyar \$'a ulaşmış durumdadır. İkili arasındaki en hassas konu 2009 yılı temmuz ayında patlak veren Doğu Türkistan / Uygur Sorunu'dur. Türkiye, Urumçi'de yaşananlardan dolayı Çin'e sert tepki göstermiştir. Ancak ekonomik ilişkilerin zarar görmemesi amacıyla hiçbir devletin tepki göstermemesi, Türkiye'yi yalnız bırakmıştır. Ülkenin KB'sında yer alan Urumçi'nin Müslüman dünyasına açılan bir pazar olarak kabul edilmesi, Çin'in bölge üzerindeki baskısını artırmaktadır. Uygurların siyasi ve sosyo-ekonomik sorunları çözüm beklemektedir. Diğer bir önemli sorun, Tayvan'dır. Türkiye, Tayvan ile ilişkilerini geliştirmek ve doğrudan uçuş başlatmak istemektedir. Ancak bu durum Çin'i rahatsız etmekte ve Türkiye'den bu girişimleri gerçekleştirmemesini istemektedir. İki ülke arasında karşılıklı doğrudan yatırımlar da kısıtlı seviyelerde kalmışsa da son dönemlerde bu alanda bir hareketlenme gözlenmektedir. Çin, sadece iç pazarları ve yerel sanayileri "tehdit" eden bir unsur olarak değil, başta ucuz işgücü maliyeti olmak üzere sunduğu avantajlarla yatırımcılar için önemli imkanlar sunan bir "fırsat" olarak görülmeye başlanmışsa da Türkiye'nin bu ülkeyle olan ticari ve ekonomik ilişkileri henüz mevcut potansiyeli yansıtmaktan uzaktır (DEİK, 2012:16). Bu arada Türkiye'nin Şanghay İş Birliği Örgütü'ne üyeliğine Çin'in sıcak bakmaması ve 2012 yılı Haziran ayında bu durumun Türkiye'nin Diyalog Ortağı kabul edilmesi ile geçiştirilmesi de unutulmamalıdır. Aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine karşın Çin'in Kosova, Bosna- Hersek,

Karabağ, Kıbrıs ve PKK sorunlarında Türkiye'nin karşısında hareket etmesi hafızalarda yer etmiştir.

Her iki ülke ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından da önemli dayanak noktaları bulunmaktadır. ABD, Çin yükselişi karşısında Orta Doğu bölgesinde en güvenilir partneri olarak Türkiye'nin bölgesel bir güce dönüşmesine destek oluyor gözükmekte, nükleer enerji çalışmaları yapan İran'a yönelik tehdit algılaması nedeniyle Türkiye'ye giderek daha yakın durmaktadır. ABD'nin Avrasya'da daha fazla söz sahibi olmak adına Türk Cumhuriyetlerine yönelmesi de, Türkiye ve Rusya ile daha yakın ve dostane ilişkiler kurması sonucunu doğurabilir. Çin ise egemenlik haklarına saygılı ve demokrasi önceliği olmayan bir dış politika izlediği için Türkiye'nin ABD'nin ısrarlı demokrasi söylemi karşısında bunalması durumunda Türkiye'ye eski modelini koruma fırsatı sunabileceği için yeni yükselen bir süper güç adayı olarak cazip bir müttefik haline gelebilir (Örmeci, 2013:11).

SONUÇ

1978 yılından itibaren uluslar arası ekonomiye entegreyi sağlayan bir ekonomik yapılanmaya girilmiştir. Bu süreçte devlet adeta özel sermayenin tüm rol ve görevlerini üstlenmiştir. Bu durum Çin'deki yatırım ortamını güçlendirmiş, doğrudan yabancı sermaye girişini artırmıştır. Böylece dış ticarete hızlı bir artış meydana gelmiş ve dünya ticaret örgütüne üyelik gerçekleşmiştir. İlk başta ucuz iş gücüyle yaparak öğrenme yöntemi ile işleyen mekanizma bir süre uzmanlaşma ve işçi ücretlerinde artışı, Çin'in kendisine ait üretime geçmesini ve sanayide verimlilik artışını sağlamıştır. Cao'ya (2000:25) göre Çin, piyasa koşullarını ekonominin itici gücü haline getirerek liberal ekonomi sistemini hızla yerleştirmiştir. 1997 yılından sonra girilen özelleştirme süreci yabancı yatırım akışını hızlandırmış ve bu durum liberal sistemi sağlamlaştırmıştır.

Ekonomideki bu göz alıcı yükselişine rağmen gerek dış politikasına yön verebilecek jeopolitik ve jeostratejik düşünceye ilişkin birikimin bulunmaması, askeri kapasitesi ve teknolojisinin henüz yeterli olmaması gerekse de Tibet - Doğu Türkistan - insan hakları ihlalleri ve tek parti yönetimi gibi iç sorunları nedeniyle Çin'in dünya siyasetindeki ağırlığı henüz ABD'ye karşı bir süper güç olma yeterliliğinde değildir. Bu nedenden dolayı Çin, bölgenin stratejik oyuncularını ABD ve Rusya ile mihver oyuncularını Türkiye, Pakistan, İran ve Hindistan arasında bir denge unsuru olarak faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. Sonuç olarak Çin'in "küresel güç" olarak değil de sahip olduğu ekonomik ve siyasi potansiyeller nedeniyle "bölgesel bir güç" olarak tanımlanması daha mantıklıdır.

Ortaya çıkan tartışmalar Çin'e yönelik tehdit algısını beslemekte ve bu durum Çin'in uluslararası arenada hegemonik bir rol üstlenme arayışı içinde olduğuna yönelik algı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Çin, bu tehdit algısını zayıflatabilmek, başaramadığı ölçüde de süreci yönetebilmek amacıyla yumuşak güç siyasetine başvurmakta, özellikle Batı-dışı dünyada olumlu bir Çin algısı oluşturabilmek için yoğun çaba sarf etmektedir. Ancak kendi sınırlarında var olan çözümlenmemiş çatışma bölgelerinde mevcut statükoyu kendi lehine çevirmek adına yaptığı askeri manevralar bu sürecin yönetimi adına Çin için önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Çin gerek yumuşak güç politikalarına bütüncül bir şekilde yaklaşmaması gerekse bu konuda rejimin yapısal sorunları nedeniyle ciddi kısıtlarla karşı karşıyadır. Yumuşak güç parametreleri göz önünde bulundurulduğunda Çin'in oldukça rekabetçi bir ortama dönüşen küresel sistemde var olan kısıtlara rağmen kararlı bir şekilde bu politikalarını şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir (Demirtepe ve Özertem, 2013:111-112).

Çin, stratejisi gereği yüksek kalkınma hızını sürdürebilmek için iç karışıklıklardan ve uluslararası bir çatışmadan kaçınmaktadır. Uzun vade de hızlı ekonomik kalkınma ile daha refah içinde ve iyi eğitilmiş bir nüfus ile uluslararası arenada daha büyük bir yer edineceğini hesaplamaktadır. Yüksek kalkınma aynı zamanda Çin savunma harcamalarında da istikrarlı bir büyüme sağlayacak ve sadece ekonomik değil askeri statüsünü de yükseltecektir. Bununla beraber Batının Çin karşısında yapacak çok fazla şeyi de bulunmamaktadır (Perkins, 2006: 385).

Türkiye-Çin ilişkilerinin genel seyrine bakıldığında hem siyasi hem de ekonomik olarak Çin'in belirlediği çerçeve içerisinde ilerlediği görülmektedir. Çin, siyasi ve ekonomik olarak Türkiye'ye göre ağırlığı daha fazla olan bir ülkedir. Dolayısıyla ilişkilerde Çin'in Türkiye'ye göre daha belirleyici olması kaçınılmazdır (Çolakoğlu, 2012:64).

KAYNAKÇA

- Ankara Strateji Enstitüsü. (2012). Türkiye - Çin İlişkileri. Şubat.
- Alpaslan, İdil Bilgiç. (2013). Bir Bölgesel Kalkınma Hikâyesi: Batı Çin, Türkiye Ekonomi Politikaları. Araştırma Vakfı (TEPAV), <http://www.tepav.org.tr>, 1-10.
- Alpay, Yalın. (2009). Çin Afrika'da Ne yapıyor?. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 14, 3-18.
- Alperen, Ümit. (2013). Çin Dış Politikasından Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış. *Bilge Strateji*, 5(9), 85-104.
- Arıboğan, Deniz Ülkü. (2001). *Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Cao, L.. (2000). Chinese Privatization Between Plan and Market, Law and Contemporary Problems. 63(4), 13-62.
- Çolakoğlu, Selçuk. (2012). Türkiye - Çin İlişkileri: Tek Taraflı Aşk mı?, *Ortadoğu Analiz*, Eylül, 4(45), 53-66.
- Demirtepe, M. Turgut ve Özertem, H. Selim. (2013). Yükselen Tehdit Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti. *Bilig*, 65, 95-118.

- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). (2012). Çin Ülke Bülteni Ocak 2012.
- Didicco, Jonathan M. & Levy, Jack. (1999). Power Shifts and Problem Shifts: The Evolution of the Power Transition Research Program. *Journal of Conflict Resolution*, 43.
- Ekrem, Erkin. (2005). Bakü - Tiflis - Ceyhan Boru Hattı ve Bunun Çin'e Olan Etkileri, *Karizma*, 23, 86-92.
- Ekrem, Erkin. (2009). Çin'in Orta Asya Güvenlik Sorunu: Kırgızistan Olayları ve Şanghay İşbirliği Örgütü, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. Ağustos 2010.
- Ekrem, Erkin. (2011). Çin'in Orta Asya Politikaları. Editör Murat Yılmaz, Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Yazı Dizisi. Yayın No 4.
- Eryiğit, Musab. Güney Çin Denizi'nde Sınır Anlaşmazlıkları ve ABD - ÇHC İlişkilerine Etkileri. Dünya Bülteni Araştırma Masası. İstanbul. 5-18. erişim tarihi: 16.01.2014.
- Gladney, Dru C.. (2001). China's National Insecurity. Asia - Pasific Center For Security Studies. Honolulu.
- Göncü, Ahmet. Çin Yerel Yönetimlerinin Borç Stoku 3 trilyon \$ Civarında. goncuahm@gmail.com. Erişim tarihi: 17.01.2014.
- Guogiang, Tang. (2013). Arctic Issues and Chinese Stance. China Institute of International Studies. 4 Mart 2013.
- Güner, İbrahim ve ERTÜRK, Mustafa. (2011). Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (İTKİB). (2013). Deri ve Deri Ürünleri Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti: Temel Ekonomik Göstergeler. Genel ve Sektörel Bilgiler. Ar-Ge ve Mevzuat Şubesi. Mart 2013.
- İstanbul Ticaret Odası (İTO). (2010). *Çin Pazarı'nda Başarmak*. Ömür Matbaası. İstanbul.
- Jakobsan, Linda & Peng, Jingchao. (2012). China's Arctic Aspirations. *SIPRI Policy Paper* 34, 1, Kasım 2012.
- Kılıç, Seyfi. (2013). Çin - Afrika İlişkilerinin Gelişmesinde Baraj İnşaatlarının Rolü. *Ortadoğu Analiz*. Nisan. 5(52), 88-94.
- Kissinger, Henry. (2002). *Does America Need a Foreign Policy?, Toward A Diplomacy for the 21st. Century*. Simon & Schuster. 1st edit. London.
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (MGK). Çin'in Kuzey Kutbu'na Yönelik Artan İlgi. http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/013_cinin_kuzey_kutbuna_yonelik_ilgisi.pdf. Erişim tarihi: 21.01.2014.
- Örmeci, Ozan. (2013). 21. Yüzyılda ABD - Çin Rekabeti. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 29, 1-14.
- Öz, Sumru. (2006). Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin. TÜSİAD - Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu.
- Sandıklı, Atilla. (2009). Geleceğin Süper Gücü Çin. *Bilge Strateji*. 1(1), 40-50.
- Qimao, Chen. (2005). Çin'in Güvenlik Anlayışı ve Politikası. Editör: Atilla Sandıklı ve İlhan Güllü, İstanbul. TASAM Yayınları. Mayıs 2005.
- TC Ekonomi Bakanlığı Çin Halk Cumhuriyeti Raporu 2013, 8-9-11-14.
- Uğrasız, Bülent. (2002). Çin'in Hazar ve Orta Asya Bölgesine Yönelik Politikası. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(4), 227-237.
- US Geological Survey Fact Sheet. (2008). Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. Temmuz 2008.
- Üngör, Çağdaş. (2009). Çin ve Üçüncü Dünya, İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 41.
- Yılmaz, Sait. (2008). Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 77-98.